

УДК 336.221

Цимбалюк І.О.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та оподаткування
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки***Гуменюк О.М.***студент
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки*

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ

У статті висвітлено склад місцевих податків і зборів. Проаналізовано нинішній стан дохідної частини місцевих бюджетів. Досліджено структуру місцевих податків і зборів у забезпеченні фінансових ресурсів органів місцевої влади. Визначено деякі шляхи покращення існуючої податкової системи України.

Ключові слова: податкова система, податки та збори, місцеві податки та збори, місцеві бюджети, органи місцевої влади.

Цымбалюк И.А., Гуменюк А.Н. СОВРЕМЕННЫЕ РЕАЛИИ МЕСТНОГО НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ

В статье освещен состав местных налогов и сборов. Проанализировано нынешнее состояние доходной части местных бюджетов. Исследована структура местных налогов и сборов в обеспечении финансовых ресурсов органов местного самоуправления. Определены некоторые пути улучшения существующей налоговой системы Украины.

Ключевые слова: налоговая система, налоги и сборы, местные налоги и сборы, местные бюджеты, органы местной власти.

Tsymbaliuk I.A., Gumeniuk O.M. MODERN REALITIES OF LOCAL TAXATION

The article deals with the composition of local taxes and fees. There was also analyzed the current state of local budgets revenues and investigated the structure of local taxes and fees in securing the financial resources of local authorities. As a conclusion, there were defined some ways to improve the current tax system in Ukraine.

Keywords: tax system, taxes, local taxes, local governments, local authorities.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших проблем сучасної бюджетної системи України є недостатня кількість фінансових ресурсів у розпорядженні органів місцевого самоврядування. Її негативний ефект підсилюється поєднанням із постійною зміною дохідних джерел місцевих бюджетів. Також варто відмітити те, що податкові надходження складають надзвичайно малу частку коштів таких бюджетів, як наслідок – останні не можуть «вижити» без трансфертів із Державного бюджету України. Тому можна із впевненістю стверджувати, що пошук шляхів удосконалення місцевого оподаткування є актуальним питанням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження місцевого оподаткування та пошук потенційних шляхів його покращення були відображені у працях багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, роль місцевих податків та зборів у наповненні місцевих бюджетів, розвитку економічної системи України та її регіонів досліджували В.Г. Беляєв, В.О. Іваненко, Н.В. Вишневецька [1; 2; 3]. Історія розвитку місцевого оподаткування та зміни, які відбулись із прийняттям Податкового кодексу, висвітлені у працях О.М. Ніколаєвої, Л.М. Піхоцького, В.В. Пищменного, О.П. Кириленко [4; 5; 6; 7]. Достатньо уваги науковцями приділялось і вивченню зарубіжного досвіду місцевого оподаткування [8; 9]. Проте, незважаючи на значну кількість проведених досліджень, якісного вдосконалення системи місцевого оподаткування не відбулось, що ще раз підтверджує актуальність та важливість вивчення проблем та пошуку варіантів їх вирішення.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у вивченні теоретичних та практичних аспектів становлення і сучасного функціонування податкової системи України, зокрема місцевих податків та зборів, з подальшим обґрунтуванням шляхів оптимального розвитку місцевого оподаткування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок місцевих податків і зборів, неподаткових доходів, надходжень із бюджетів вищого рівня. Співвідношення між цими джерелами залежить від функцій, що покладені на регіональні органи управління, від потенційних можливостей отримання ними місцевих податків, а також від можливостей вищих органів влади надавати фінансову підтримку територіям.

Всі податки, що надходять до місцевих бюджетів, поділяють на дві групи: місцеві податки і надходження із бюджетів вищого рівня. Місцеві податки і збори – обов'язкові платежі, що встановлюються сільськими, селищними, міськими радами згідно законодавства, справляються в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць і зараховуються до їх бюджетів. Сучасні реалії формування місцевих бюджетів свідчать, що у більшості випадків місцеві органи самоврядування фактично не мають повної самостійності у використанні коштів, що спрямовуються до місцевого бюджету [10].

Сутність системи місцевого оподаткування проявляється у наданні місцевим органам влади ряду повноважень щодо встановлення місцевих податків та зборів на підлеглих їм територіях. Саме величиною цих повноважень обумовлюється рівень фінансової незалежності місцевого самоврядування, адже основне призначення місцевих податків і зборів полягає у створенні необхідної фінансової бази. Надходження місцевих податків і зборів забезпечує проведення соціальної політики вирівнювання рівнів соціального та економічного розвитку територій, а також комплексного розвитку територій. Вся система фінансування виробничої і соціальної інфраструктури, підготовки та перепідготовки робочої сили, комунально-побутового обслуговування населення, здійснення заходів по благоустрою, забезпечення санітарного та екологічно

чистого навколишнього середовища та ряду інших заходів здійснюється через місцеві органи влади. Саме місцеві податки і збори повинні становити основну доходну статтю бюджетів територіальних громад міст, селищ, сіл та їх об'єднань і направлятися на підтримку та розвиток місцевої інфраструктури [11].

Із таблиці 1 видно, що податки є головним джерелом фінансування місцевих бюджетів, забезпечуючи близько 85% загального обсягу доходів.

Протягом останніх років надходження до місцевих бюджетів зростали – порівняно із 2010 р. надходження до місцевих бюджетів (у 2012 р.) зросли на 25,21%, тобто більш ніж на четверть. Разом з тим зростала і частка податкових надходжень, що свідчить про посилення ролі податків у забезпеченні місцевих бюджетів.

Значне збільшення доходів у 2012 році в більшій мірі пов'язано із зростанням надходжень від податку з фізичних осіб та зборів за спеціальне використання природних ресурсів. Окрім того, відбулось зростання надходжень від справляння зборів за спеціальне використання води та плати за користування надрами [4].

Із прийняттям Податкового кодексу України склад місцевих податків та зборів зазнав кардинальних змін, відповідно до яких податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та єдиний податок, було віднесено до місцевих. Систему місцевих зборів на сьогодні складають збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір [12]. Таким чином, кількість податкових платежів було зменшено з чотирнадцяти місцевих податків та зборів до п'яти.

Зміна кількості та структури системи місцевого оподаткування не могла не відобразитись на обсязі надходжень до місцевих бюджетів.

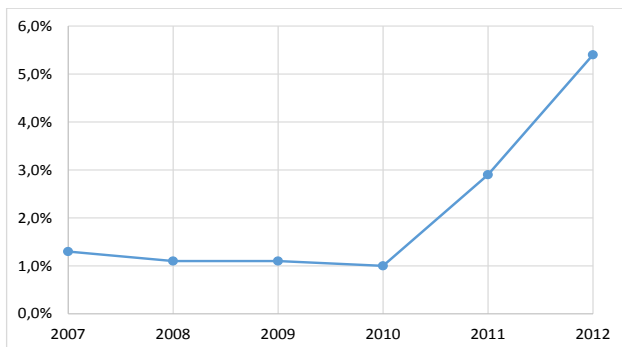

Рис. 1. Частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів (2010 – 2012 рр.)

Таким чином, частка саме місцевих зборів та податків у доходах місцевих бюджетів є набагато меншою, зокрема у 2012 році вона склала 5,4%, тоді як у 2011 і 2010 роках – 2,9% і 1,3% відповідно.

Значне зростання надходжень від місцевих податків і зборів (див. рис. 1), а також збільшення їх питомої ваги у доходах місцевих бюджетів на пряму пов'язані з прийняттям Податкового кодексу України, а саме із зарахуванням до місцевих податкових платежів єдиного податку, що став основною складовою надходжень від місцевих податків і зборів.

Що ж до структури дохідної частини місцевих бюджетів (табл. 2), то аналіз 2010-2012 років дає можливість зробити такі висновки:

- частка місцевих податків та зборів зросла із 1,0% у 2010 р. до 5,4% у 2012 р.;
- податок на доходи фізичних осіб є основним джерелом коштів місцевих бюджетів: у 2010 році частка ПДФО становила 63,4% загальної суми доходів місцевих бюджетів із незначним зменшенням до 62,5% і 60,6% у 2011 та 2012 роках;
- інші податкові надходження, а також плата за земле майже не змінили своєї питомої ваги у структурі;
- в загальному, частка податкових надходжень збільшилась за 3 роки із 83,9% до 85,2%;
- неподаткові надходження також збільшили свою частку із 10,9% у 2010 р. до 12,5% у 2012. Підвищення їх питомої ваги відбулось із одночасним зменшенням частки цільових фондів та доходів від операцій з капіталом.

Звертаючи особливу увагу саме на податкові надходження, варто відмітити, що у 2010 році їх обсяг склав 65,7 млрд. грн., у 2011 р. – 73,1 млрд. грн. (+8,2%), та у 2012 р. – 85,9 млрд. грн. (+17,5% / +30,8%). Що ж до найбільш вагомого елемента у структурі як податкових надходжень, так і загальних доходів місцевих бюджетів – податку на доходи фізичних осіб – то, не дивлячись на незначне зменшення частки у загальних доходах, його величина зросла від 51,0 млрд. грн. у 2010 році, до 54,1 млрд. грн. (+6,0%) у 2011 р. та до 61,1 млрд. грн. у 2012 р. (+13,0% / +19,8%).

Місцеві податки та збори у 2012 році забезпечили надходження до місцевих бюджетів в обсязі 5,5 млрд. грн., що майже у 2,2 рази більше за показник попереднього року, що склав 2,5 млрд. грн., який, у свою чергу, в 3,1 рази більше аналогічного показника 2010 року (819,4 млн. грн.).

Найбільший «внесок» серед місцевих податків і зборів здійснив єдиний податок для суб'єктів малого

Таблиця 1

Надходження до місцевих бюджетів (без трансфертів) за 2010-2012 роки*

Доходи	Факт 2010 рік, млрд. грн.	Факт 2011 рік, млрд. грн.	Факт 2012 рік, млрд. грн.	Приріст надходжень у 2011 році, %	Приріст надходжень у 2012 році, %
Податкові надходження	65,7	73,1	85,9	11,3	17,5
Усього доходів	80,5	86,5	100,8	7,5	16,5
Частка податкових надходжень у доходах	81,6	84,5	85,2	x	x

*Розраховано на основі [13]

Таблиця 2

Структура доходів місцевих бюджетів за 2010-2012 роки, %

Рік	Місцеві податки і збори	Інші податкові надходження	Плата за землею	ПДФО	Доходи від операцій з капіталом	Неподаткові надходження	Цільові фонди
2010	1,0	7,7	11,8	63,4	3,2	10,9	2,0
2011	2,9	6,7	12,4	62,5	2,1	12,4	1,0
2012	5,4	6,7	12,5	60,6	1,7	12,5	0,6

підприємництва, який надійшов у сумі 4,8 млрд. грн., що майже у 2,5 рази більше за обсяги надходжень 2011 року, які дорівнювали 2,0 млрд. грн. Останній показник перевищує обсяги надходжень єдиного податку за 2010 рік (1,9 млрд. грн.) на 4,9%. Зростання надходжень відбулося за рахунок введення в дію змін до Податкового кодексу, які запровадили нові правила справляння цього податку (терміни сплати та ставки оподаткування).

Цілком зрозуміло, що функції та повноваження місцевих органів самоврядування залежать, перш за все, від політичного устрою держави. Там, де права місцевої влади більші, питома вага місцевих податків у доходах бюджетів росте. До таких країн належать США, Канада. З європейських країн – це, наприклад, Німеччина. В інших (Великобританія, Нідерланди) домінуючу роль відіграють загальнодержавні податки, які розподіляються зверху вниз. Аналіз організації фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування зарубіжних країн свідчить, що незалежність джерел фінансування означає й незалежність у прийнятті рішень органами місцевого самоврядування, а загальний обсяг коштів, що надходять до місцевих бюджетів, у структурі консолідованого бюджету [5].

В Україні частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів не перевищує 5,5%, тоді як в зазначених вище країнах коливається в межах 33-65%. Таким чином, розвинуті країни створюють умови для фінансової незалежності місцевих органів влади. Для виконання своїх функцій останні використовують власні доходи, що, очевидно, позитивно впливає на ефективність діяльності. Більшість європейських країн практикують встановлення власних податків субцентральної урядів: закріпленими на місцевому рівні є податки на нерухомість, прибутковий податок із громадян і прибутковий податок із підприємств та ін. Наприклад, у США свою відокремлену від федерального податкову систему має кожен штат. Найбільшу питому вагу в бюджетах штатів мають прибуткові податки з корпорацій і громадян (відповідно 7,9% та 30% усіх податкових надходжень до бюджету штату), а також податок із продаж.

У світі останніх політичних подій, що відбуваються в Україні, цікавим для нашої держави може бути досвід Великобританії, де основним джерелом доходної частини бюджету є загальнодержавні податки. Великобританія – це країна, де місцевим податкам і зборам не надається великої уваги, і рівень самостійності місцевої влади досить низький [6, с. 32]. В місцевих бюджетах відрахування від них складають від 70% до 90%. Місцеві органи влади можуть встановлювати й інші податки на місцеві потреби. Перелік їх відрізняється один від одного в різних графствах. Однією з причин такого низького рівня фінансової самостійності місцевих органів влади полягає у тому, що деякі регіони країни висловлюють бажання відділитись і здобути незалежність. Не розвиваючи джерела доходів місцевих бюджетів, влада Великобританії, по суті, зв'язує руки прихильникам розколу королівства.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження наводить на висновки, що Україна повинна звернути посилену увагу на розвиток місцевого оподаткування. Сьогодні місцеві бюджети відчувають гостру нестачу власних доходів, зокрема тих, що вони здобувають завдяки місцевим податкам і зборам. Не дивлячись на незначне підвищення об-

сягів надходжень з цього джерела при одночасному підвищенні питомої ваги місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів, ці показники значно відстають від середньостатистичних у розвинутих країнах – 5,4% проти 20-60%. Разом з тим збільшується кількість об'єктів житлово-комунального господарства, благоустрою та доріг, які потребують невідкладного ремонту (значна частина з них перебуває в аварійному стані), значних фінансових вкладень потребує й сільськогосподарська галузь. Але, через брак коштів, місцеві органи влади є безсильними.

Надзвичайно важливим є зміцнення та стабілізація доходної частини місцевих органів влади України при інтенсивному скороченні обсягів централізованого фінансування. Місцеві податки і збори повинні забезпечити основні надходження до бюджетів міських, селищних і сільських рад, підтримати і розвивати місцеву інфраструктуру, роль якої дедалі зростає у проведенні соціальної та економічної політики.

Що ж до конкретних змін, то чимало науковців виступають за переведення податку на доходи фізичних осіб у категорію місцевих, що зменшило б залежність фінансових ресурсів органів місцевої влади від величини трансфертів зі сторони Державного бюджету України. Окрім того, такий крок встановив би певний зв'язок між розміром податків, стягнених із населення певної території, та рівнем громадських послуг, які вони утримують в результаті.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беляев В.Г. Роль місцевих податків і зборів в економічній системі України / В.Г. Беляев // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – Умань: Уманський національний університет садівництва. – Випуск 71. – Ч. 2 – С. 50–54.
2. Іваненко В.О. Місце і роль місцевих податків і зборів у забезпеченні місцевого самоврядування / В.О. Іваненко // Фінанси України. – 2005. – № 4 – С. 32–34.
3. Цимбалюк І.О. Податкові надходження місцевих бюджетів / І.О. Цимбалюк, Н.В. Вишневецька // Наукові записки. Національний університет «Острозька академія»: збірник наукових праць. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – Випуск 16. – 644 с. – С. 92–99.
4. Ніколаєва О.М. Місцеві податки і збори в світлі прийняття Податкового кодексу України / О.М. Ніколаєва // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції – 2012 – № 3 – С. 20–24.
5. Піхоцький Л.М. Місцеві податки і збори в проєкті Податкового кодексу / Л.М. Піхоцький // Вісник податкової служби України. – 2003. – № 3 – С. 20–25.
6. Письменний В.В. Самооподаткування: історичний досвід та сучасні проблеми / В.В. Письменний // Світ фінансів. – 2008. – № 3. – С. 30–36.
7. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) / О.П. Кириленко – Київ: Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. – 381 с.
8. Дмитровська В.С. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування [Електронний ресурс] / В.С. Дмитровська. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
9. Слухай С.В. Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів / С.В. Слухай // Фінанси України. – 2006. – № 7. – С. 12.
10. Романенко О.Р. Фінанси [навч. посіб.] / О.Р. Романенко – К.: КНЕУ, 2009. – 387 с.
11. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 27.05.97 / Урядовий кур'єр – 1997. – № 107-108 – С. 11–20.
12. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
13. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2011 рік / І.Ф. Щербина, А.Ю. Рудик, В.В. Зубенко та ін.; ІБСЕД, Проєкт «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К.: ІБСЕД, 2012 – 82 с.